УДК 373.2.016:811.161.2’373
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2025.104.13

Купіна І. О., Гнатовська К. С.

ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ

Сьогодні в Україні пріоритетними напрямами в галузі дошкільної освіти залишаються питання безпеки й збереження життя дітей. Виклики сучасності, збройна агресія сусідньої держави, воєнний стан істотно вплинули на розвиток і функціонування цієї царини. Попри надзвичайно складні умови, заклади дошкільної освіти продовжують працювати, забезпечувати якісну організацію освітнього процесу, створювати матеріали для батьків, що охоплюють інформацію про сучасне програмне забезпечення, відео- та друковані ресурси з практичного досвіду, покликані допомогти в налагодженні ефективного спілкування з дітьми, зменшити рівень стресу та напруги, запропонувати цікаві способи відволікання від складних ситуацій за допомогою дослідів, експериментів, творчості, ігор.

У статті розкрито ключові аспекти збагачення словникового запасу дітей старшого дошкільного віку. Визначено актуальність проблеми, на основі аналізу науково-методичних джерел та нормативних документів, що регламентують діяльність закладів дошкільної освіти, уточнено зміст понять «дошкільна освіта», «словниковий запас дитини», «експресивна лексика». Описано систему занять, спрямованих на розширення словника дітей за допомогою експресивної лексики та проаналізовано її ефективність. Акцент зроблено на значущості тропів у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, а також обґрунтовано доцільність запропонованих занять.

У дослідженні зауважено, що методична робота в контексті розвитку мовлення дітей, а також значення образних мовних засобів у їх психічному становленні є важливими. Експресивна лексика сприяє формуванню уяви дітей, творчого мислення та мовної самобутності.

У розвідці наголошено на доцільності глибшого опрацювання змісту роботи з тропами в освітніх програмах, зокрема щодо розвитку мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для вільного та доречного використання експресивної лексики в мовленні дітей.

Ключові слова: *старший дошкільний вік, словниковий запас, комплекс занять, дошкільна освіта, експресивна лексика, художні засоби, тропи, гіпербола, метафора, літота.*

Одним із ключових завдань сучасної дошкільної освіти є створення сприятливих умов для розвитку мовленнєвих здібностей кожної дитини. Важливо сформувати у вихованців активну мовленнєву позицію, розвинути їхню ініціативність, уміння точно, вільно й творчо використовувати слово в різних комунікативних ситуаціях.

Науковці наголошують на значущості словникової роботи як невід’ємного складника мовленнєвого розвитку дошкільників. Формування словникового запасу дітей – це тривалий і безперервний процес, що забезпечує не лише кількісне розширення лексикону, а і якісне збагачення, розуміння семантики й відтінків слів.

Важливість формування особистості дошкільника підтверджується ключовими документами, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» (2024 р.) освітній процес у закладах дошкільної освіти спрямований на всебічний розвиток дитини з урахуванням її природних нахилів, здібностей, індивідуальних психічних та фізичних особливостей, культурних потреб [3].

Основні підходи до сучасного змісту виховання у ЗДО визначаються Державним стандартом дошкільної освіти (затверджено Наказом МОН України від 12.01.2021 № 33), що маніфестує державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті [1]. Зміст освіти в Державному стандарті презентовано інваріантним та варіативним складниками, що охоплюють низку ключових освітніх напрямів, зокрема: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва» [1, с. 1].

Варіативний складник стандарту дошкільної освіти містить: «Особистість дитини. Спортивні ігри», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп’ютерна грамота», «Мовлення дитини. Основи грамоти», «Мовлення дитини. Іноземна мова», «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність», «Дитина у світі мистецтва. Хореографія» [1, с. 1–2].

Сформованість знань у дитини відбувається через розуміння, що «українська мова є державною мовою в Україні. Словниковий запас дитини містить слова всіх частин мови, різні способи словотворення, слова різної складності, а також синоніми, антоніми, епітети, метафори, багатозначні слова, фразеологізми, вона обізнана з прислів’ями, приказками, утішками, загадками, скоромовками, а також формами звертання до дорослих і дітей» [1, с. 18].

Діти старшого дошкільного віку в мовленні охоплюють усі частини мови та різні за складністю типи речень, мають елементарні навички корекції та самокорекції мовлення, узгоджують слова в словосполученнях і реченнях відповідно до мовних норм. Уміють ініціювати та підтримувати розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідають на запитання співрозмовника та ставлять власні, орієнтуючись на контекст розмови. Використовують відповідні вербальні й невербальні засоби для ефективної комунікації та дотримуються правил мовленнєвого етикету.

Сформованість комунікативних умінь і навичок відіграє професійну ключову роль у розвитку старших дошкільників, адже мовлення є основою подальшого навчання та пізнання світу, проте діти навіть такого віку не завжди володіють на достатньому рівні мовленнєвими засобами для ефективного спілкування. Це зумовлено як об'єктивними чинниками, зокрема впливом інформаційного суспільства, раннім захопленням віртуальною дійсністю, а також наративами війни, нелегкими умовами сьогодення, так і суб'єктивними – низьким рівнем комунікації з оточенням, особливо з батьками. Унаслідок цього відбувається збіднення словникового запасу замість очікуваного збагачення. Зараз загалом збільшилася кількість дітей із мовленнєвими порушеннями, що ускладнюють засвоєння нової лексики з позитивною конотацією. Робота зі збагачення словника є актуальною.

Науковці звертають увагу на те, що домінантною умовою ефективного засвоєння лексичних засобів є активізація мовленнєвої діяльності, важлива передумова цього процесу – розвиток мовлення через гру та творчість. Ураховуючи таку позицію, одним із стрижневих засобів збагачення словника дітей старшого дошкільного віку є застосування різних видів ігрової та творчої діяльності, зокрема в процесі вивчення експресивної лексики.

Проблема збагачення словника дошкільників є предметом досліджень багатьох знаних науковців, зокрема А. Богуш, Н. Гаврилової, Н. Гавриш, Ю. Грицкової, К. Крутій, Ю. Ляховської, М. Пентилюк, Ю. Руденко, О. Семеног, В. Тарасун, у розвідках яких зазначена проблема, простудійована через поступ ключових компетентностей, залежно від загального рівня мовленнєвого розвитку дитини. Значну увагу зосереджено на вивченні різних форм, методів, умов і засобів відповідно до розв'язаного питання.

Мета дослідження – розкрити особливості збагачення словникового запасу дітей старшого дошкільного віку засобами експресивної лексики.

Простудіюємо насамперед трактування поняття «слово», що тлумачиться в джерелах як «мовна одиниця, що є звуковим вираженням поняття про предмет або явище об'єктивного світу» [2, с. 1149]. Слово проаналізовано мовознавцями (А. П. Грищенко, І. В. Клименко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, О. Д. Пономарів, С. В. Шевчук) як «основна функціонально-структурна і семантична одиниця мови, що становить звук або комплекс звуків і, характеризується самостійністю і відтворюваністю» [8, с. 116]; «має певне значення і вживається в мовленні як самостійне ціле» [5, с. 38]; «дає найменування для всіх пізнаних людиною предметів і явищ природи та суспільства, відношень і залежностей, для вираження людиною почуттів, емоційних реакцій і волевиявлень» [6, с. 67]; «має самостійно закріплене суспільно-комунікативною практикою значення, називає предмет, явище, уходить із властивим йому індивідуальним значенням до словникового складу мови» [6, с. 101].

Слово, за М. П. Кочерганом, є двосторонньою одиницею, складники якої – «план вираження (звукова оболонка) і план змісту (значення)» [4, с. 185]. Основними характеристиками слова є: внутрішня організація звуків, наголос, лексичне значення, змога поділу на такі одиниці, як морфеми (основа, корінь, суфікс, закінчення, префікс тощо); здатність поєднуватися з іншими словами в реченні за допомогою змістових та граматичних зв'язків; наявність граматичних форм і синтаксичних функцій у реченні.

Щодо змісту слова як мовної одиниці, то вона полягає в лексичному значенні, яке визначає зв'язок між звуковим комплексом і реальною одиницею, що відображається в мові через поняття й містить співвіднесеність слова з об'єктами, явищами, закономірностями довкілля та почуттями, які вони викликають. Слово має семантику, що історично закріплена у свідомості людей і віддзеркалює безсумнівне явище дійсності. Таке відображення є частиною структури слова, де звукова форма виявлена як матеріальна оболонка, необхідна для вираження значення, а також для його виникнення, формування та розвитку.

Також важливо зауважити, що слова в українській мові відрізняються не лише лексичним значенням і граматичними ознаками, але й стилістичними характеристиками, зокрема цариною й частотністю вживання, належністю до певного стилю й лексичного прошарку, емоційним забарвленням або його відсутністю.

Слово як складник лексики витлумачено як «сукупність слів певної мови, її окремих сфер чи діалектів; словниковий склад твору або творів якого-небудь письменника» [2, с. 1149]. Лексичний склад мови – це сукупність слів, що використовуються в мові, і з якими пов'язані деякі значення в суспільному вжитку. До нього належать окремі групи слів, зокрема побутова, професійна чи емоційно-експресивна лексика, та словниковий склад мови загалом, що містить усі слова, які існують у мові.

Важливим для розуміння системи лексичного складу є розподіл лексичних одиниць за кількома критеріями: ступенем уживаності (розмежування активної й пасивної лексики), галузями комунікації (групи лексики за її вживанням у різних контекстах), стилістичними ознаками (нейтральна та забарвлена лексика).

Слова в мові можуть належати до активної лексики (це слова, які часто вживаються і не мають ознак давності чи новизни) або до пасивної (застарілі або такі, що вийшли з ужитку, а також нові слова, які ще не закріпились у мові).

Стилістичне розмежування лексики української мови передбачає поділ на певні прошарки або групи: загальновживану, суспільно-політичну, виробничо-професійну та інші. Одним із важливих компонентів лексичного складу є експресивна лексика, яка характеризується своєю емоційною насиченістю та забарвленістю, що визначає її стилістичну функцію в мові.

Експресивна лексика охоплює слова, що вказують на деякі почуття або викликають їх, такі слова можуть набувати урочистого, комічного, ласкавого чи зневажливого звучання залежно від контексту, вони сприяють вираженню емоцій, формуванню асоціацій та інтенсивному переживанню, а також містять оцінний

компонент, що відображає ставлення мовця до реальності – позитивне чи негативне. Водночас емоційність визначається не лише самими словами, а й тим, як до висловлювання ставиться доповідач або слухач.

Емоційна структура мовлення здебільшого формується завдяки дієсловам, які мають негативні чи іронічні конотації, емоційність – це комунікативна характеристика мови, що передає індивідуальні почуття, переживання й настрої мовця, допомагаючи уникнути експресивного дисонансу, до такої лексики належать слова, що позначають психічні й фізичні стани, характер, світовідчуття, будь-які поняття, що містять оцінний компонент – позитивний або негативний.

Оцінне значення проявляється в безсумнівних характеристиках, зокрема описі особистих якостей людей, довкілля, дій або мовленнєвих процесів. Досягнення експресивного забарвлення можливе завдяки використанню в мовленні словотвірних засобів, зокрема суфіксів пестливості, здрібнілості чи згрубілості.

Основною умовою виділення експресивних слів і словосполучень є їхня здатність виражати почуття та емоції. Важливу роль при цьому відіграє контекст у письмовому мовленні або конкретна ситуація в усному спілкуванні, що надає слову відповідного емоційного забарвлення, до такої лексики належать також слова, які виконують стилістичні функції та слугують образними символами. Експресивна лексика містить високу та знижену лексику, слова з додатковими емоційно-оцінними характеристиками, за типом оцінки (позитивна, негативна), слова, що виражають ставлення: пестливі (*носик*), грубі (*носище*), іронічні (*кушка*), глузливі (*дзьоб*), фамільярні (*кирпа*), лайливі (*носяра*).

Експресивна лексика є сукупністю слів, що виникли внаслідок метафоризації, яка збагачує їхню семантику конотативними ознаками й передається здебільшого через лексичні засоби мовлення, зокрема тропи. Експресивне мовлення трактуємо як складний процес використання лексичних одиниць із конотативним значенням, що передбачає усвідомлення семантичних особливостей слів і здатність застосовувати вербальні засоби експресивності в усних висловлюваннях.

Т. І. Крупеньова слушно зауважує, що «експресивна лексика – це специфічне явище у мові та мовленні. Її не слід плутати з лексикою, що лише називає (позначає) емоції і почуття (любов, горе, страх, ненависть). Такі лексичні одиниці виконують тільки номінативну функцію. Таким чином, вербальне вираження емоцій та оцінок може здійснюватися як експресивними лексичними засобами, так і нейтральними (номінативними). Нинішній стан вивчення української експресивної лексики зумовлений закономірними причинами: 1) нейтральній лексиці традиційно відводиться провідна роль у комунікативних актах; 2) експресивну лексику послідовно зараховують до периферійної, рідковживаної і додаткової в комунікативних процесах» [7, с. 21].

Емоційно-експресивна лексика української мови охоплює слова, що передають різноманітні почуття та емоції, здебільшого радість, захоплення, обурення, щирість, які містять оцінні компоненти щодо людей, явищ, подій і фактів.

Слова з емоційно-експресивним забарвленням зазвичай є невід’ємним складником загальновживаної лексики й належать до її стилістично забарвленого вербального фонду. Вони можуть використовуватися у всіх функціональних стилях української мови, проте найбільш виразно проявляють себе в розмовному, художньому та публіцистичному стилях, оскільки саме такі покликані справляти глибокий емоційний вплив на читача й слухача.

Експресивність у художньому стилі найчастіше передається як за допомогою простих тропів (епітет, порівняння, оксюморон), так і розгорнутих образних засобів (гіпербола, епіфора, літота, метафора, метонімія, алегорія).

Оскільки експресивне мовлення відіграє важливу роль у словниковій роботі, доцільно проаналізувати основні механізми його творення саме на лексичному рівні, зокрема ті художні засоби, які формують експресію, тобто тропи.

Троп – це «слово або мовний зворот, ужиті в переносному, образному значенні» [2, с. 1270]. Дослідження зосереджене на студіюванні особливостей збагачення словника дітей старшого дошкільного віку засобами експресивної лексики, тому важливо детальніше проаналізувати тропи, які найчастіше трапляються в процесі вивчення забарвлених слів, зокрема епітети, метафори, метонімії, гіперболи та літоти.

Словник тлумачить тропи так: епітет – «художнє означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії» [2, с. 265]: *сонце золоте, ясний місяць, тихі води*; метафора – «художній засіб, що полягає в переносному вживанні слова або виразу на основі аналогії, схожості або порівняння, а також слово або вираз, ужиті в такий спосіб» [2, с. 521]: *мороз лютує, душа плаче, хвилюється море, бушує вітер, сонце сміється*; метонімія – «один з основних тропів у поетичній і звичайній мові, в основі якого лежить перенесення назви одного поняття на інше, що перебуває з ним у певному зв’язку; слово або вираз, ужиті таким чином» [2, с. 522]: *читати Нестайка, з’їсти тарілку, Україна радіє*; гіпербола – «стилістичний засіб навмисного перебільшення з метою посилення виразності. Основу гіперболи становлять художні перебільшення зображуваного об’єкта» [2, с. 182]: *море сліз, не бачилися сто років, швидкий як блискавка*; літота – «один із засобів підкреслення виразності мови, побудований головним чином на применшенні якої-небудь ознаки предмета; протилежне гіпербола» [2, с. 493]: *курці по коліна, хлопчик-мізинчик, ковток води*.

У дошкільному віці рівень мовленнєвого розвитку в кожної дитини різний, тому корисно проводити заняття в маленьких підгрупах та індивідуально, особливо під час опрацювання лексичного матеріалу. Важливо враховувати інтереси малюків та їхні особливості в сприйнятті інформації, щоб навчальний процес був максимально результативним.

Ознайомлення дошкільників із тропами є цікавим і дієвим напрямом навчання. Використання різноманітних методів і засобів не лише збагачує словниковий запас дітей, а й допомагає їм усвідомлено вживати тропи в повсякденному мовленні.

Постійне повторення окремих ситуацій у спілкуванні сприяє формуванню мовних стереотипів, що згодом перетворюються на повноцінне речення із тропами. Найчастіше лексикалізації піддаються вислови, що описують явища матеріального світу, тісно пов'язані з життям людини, її поведінкою, характером та взаєминами.

Експресивна лексика збагачує мовлення, проте її слід уживати доречно, ураховуючи стиль, ситуацію спілкування, а також особливості мовця, слухача й читача. У дошкільній освіті ці аспекти можуть стати основою для глибшого розуміння мови дітьми, збагачення їхнього словникового запасу та формування вміння виразно висловлювати свої думки. Ефективність навчання зростає завдяки використанню інтерактивних завдань, вебквестів, відеосюжетів, презентацій, вікторин, анімацій, які роблять процес засвоєння тропів простим і захопливим.

Щоб розробити систему роботи над експресивною лексикою як засобом збагачення словникового запасу дітей, необхідно визначити рівень їх готовності до засвоєння матеріалу, виявити обсяг наявних тропів у мовленні, а також дослідити сформованість навичок розпізнавання їх серед інших слів та їхнього доречного використання в усному мовленні.

Значну роль повинна відігравати вербальна поведінка вихователя, який системно оперує експресивною лексикою у своїх зверненнях до дітей, демонструючи взірець багатого і виразного мовлення. Такий підхід сприяє не лише розумінню тропів, а і їхньому активному використанню дітьми в повсякденному спілкуванні, що позитивно впливає на розвиток ключових компетентностей, збагачення словникового запасу та формування емоційно-оцінного ставлення до мови.

Услід за науковцями виокремлюємо етапи збагачення словника дітей експресивною лексикою, зокрема художніми засобами:

1. **Діагностико-збагачувальний етап:** визначення початкового рівня знань і вмінь дітей розпізнавати та використовувати тропи в мовленні; аналіз розуміння образного змісту експресивної лексики, ознайомлення дітей із тропами через казки, оповідання, народні пісні, ілюстрації, відеосюжети, мультфільми.
2. **Когнітивно-збагачувальний етап:** формування розуміння значення тропів та способів їхнього використання; ігри на зіставлення гіперболи й літоти, обговорення художніх текстів із акцентом на епітети, метафори, метонімії.
3. **Прагматико-збагачувальний етап:** активне залучення тропів у мовлення дітей. Складання речень із тропами, інсценізації, інтерактивні ігри, аналіз аудіоказок, повчальних анімацій.
4. **Узагальнювально-збагачувальний етап:** узагальнення та закріплення знань. Тематичні заняття, творчі конкурси, інтерактивні ігри, робота з мультиплікаційним кіно.

Кожен етап охоплює слухання, говоріння, читання, творчі завдання, що забезпечують ефективне засвоєння тропів і збагачення словника дітей.

Презентуємо орієнтовний матеріал до заняття за освітнім напрямом «Мовлення дитини».

Завдання 1. Прочитати текст: https://kazka.in/fairytails/nataliya-demydenko/pes-patron.html. **Виокремити й презентувати *епітети, метафори, метонімії, гіперболи, літоти* (підібрати ілюстрації до матеріалу).**

1. Епітети – *золотаві колоски пшениці, глибокі донбаські шахти, безмежні харківські простори, соковиті херсонські кавунчики, червона мелітопольська черешенька, мужні й хоробрі Пікселики, широкі полонини, могутній Дніпро, квітучі київські каштани* [9].

2. Метафори – *море підіймало свої хвилі, песик вирішив потоваришувати, злі чари зачаклували все навкруги, песик вірно служить, любить свою Україну, допомагає боронити її від ворогів, захищає її незалежність, соборність, свободу, загартовує волю й усім наказує, дрончик підняв його високо* [9].

3. Метонімії – *очі воїнів були з сумом, Пікселики замислилися, щось відчуло* [9].

4. Гіперболи – *до самих хмаринок, дуже велика кількість Пікселів, усе темне та сумне* [9].

5. Літоти – *маленький товариш, мале песеня* [9].

Завдання 2. Увідповіднити гіперболи з літотами (значення протилежне).

1. пес добирався до лісу цілу вічність	**А** у нього сили як у комара
2. Патрон був сильний як лев	**Б** звідси ліс за два кроки
3. серце в Патрона було розміром із Всесвіт	**В** у пташки билося крихітне сердечко
4. Патрон сидів у кімнаті цілу добу	**Г** метелик був манюсінький, з наперсток
5. це був не просто бубух, а ціла гора	**Д** Патрон забіг до побратима на хвилинку.

У роботі з дітьми варто підбирати медіаконтент, що відповідає їхнім віковим особливостям. Зображення мають демонструвати взірцеву поведінку, яка сприятиме засвоєнню важливих моральних цінностей, зокрема дружби, поваги, турботи.

Спочатку можна використовувати короткі сюжети, що ілюструють певні моделі поведінки, зокрема мультсеріал «Пес Патрон» стане чудовим вибором, адже ця анімація навчає дітей, як діяти в різних життєвих ситуаціях, допомагає розв'язувати етичні питання та підтримувати одне одного [10].

Медіаконтент має бути естетично привабливим, щоб формувати в дітей відчуття гармонії та смаку в поєднанні кольорів. Важливу роль відіграє музичний супровід, який сприяє правильному сприйняттю емоцій, а також висловлювання персонажів, що допомагають дітям розуміти та виражати власні почуття.

Діти не повинні лише спостерігати за зображенням, а й активно рухатися під час перегляду. Тому доцільно використовувати медіа, що містять елементи руханок [11]. Важливо обмежувати час перегляду мультимедійного контенту, щоб запобігти залежності та зберегти здоров’я дітей. Слід привчати їх до виконання вправ для розминки очей і фізкультхвилинок після перегляду.

Дорослі мають активно допомагати дітям у взаємодії з медіа: відповідати на їхні запитання, заохочувати до обговорення побаченого, спрямовувати увагу на важливі відтінки. Такий підхід сприятиме не лише емоційному розвитку малюків, а і їхньому критичному мисленню та комунікативним навичкам.

Завдання 3. Показати дітям, створену за мультсеріалом «Пес Патрон», презентацію.

Завдання 4. За слайдами презентації навести приклади *епітетів, метафор, метонімій, гіпербол, літот*.

1. Епітети – *спекотний блог, дивні істоти, лісова пожежа, кокосове молоко, технічний прогрес, екстрене сповіщення, закордонний колега, український супернюх, невиховані пташки, небезпечні метелики*.

2. Метафори – *диво врятує, техніка все чує, киця викликала таксі, безглузде спілкування з комарами, розмова метеликів, знущання зі стилю, цокання часу, новий вид бубухів, клуб анонімних пухнастиків*.

3. Метонімії – *у телефоні все життя, село зустрічало гостей, помилитися школою, утратити покоління, очима сканувати приміщення, у тих своїх інтернетах*.

4. Гіперболи – *поліз за вподобайками в пожежу, увесь ліс трясеться, тиждень висів на дереві, викинути бубуха в космічний простір, пес Патрон тримає весь район.*

5. Літоти – *гусінь мікроскопічна, бубух із нігтик*.

Висновуємо, слово є основною структурно-семантичною своєрідною одиницею, що використовується для позначення предметів, їхніх властивостей і феномену об’єктивної дійсності, має набір лексичних, фонетичних і граматичних характеристик, притаманних кожній конкретній мові. Творча діяльність у дошкільному віці – важливий та ефективний засіб збагачення словника дитини, що сприяє формуванню образного літературного мовлення, допомагає самостійно створювати зв’язні висловлювання та сприяє глибшому розумінню змісту й ідеї художніх творів та різних видів кіномистецтва крізь призму експресивної лексики. У межах цієї розвідки творчу діяльність проаналізовано як процес засвоєння такої лексики дітьми старшого дошкільного віку.

Підсумовуючи наведені міркування, можна зазначити, що експресивна лексика є стилістично забарвленою й має у своїй семантиці додаткові конотативні значення та емоційні відтінки, які виражаються через експресію. У художньому мовленні такі слова набувають нових значеннєвих відтінків, які не властиві їм поза межами творчості. Експресивне забарвлення слова залежить від контексту, у якому воно вживається, такі слова здатні передавати більше значущої інформації порівняно зі стилістично нейтральною лексикою, що зумовлено їхньою особливою семантикою та образністю.

Дослідження не вичерпує розв’язання виокремленої проблеми. Перспективи подальших розвідок убачаємо в наступності роботи зі збагачення словника дітей старшого дошкільного віку емотивними засобами мови.

Використана література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
5. Сучасна українська мова. Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. Київ : Либідь, 1997. 400 с.
6. Сучасна українська літературна мова. Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. 3-тє вид., допов. Київ : Вища шк., 2002. 439 с
7. Українська мова (за професійним спрямуванням) : методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» / уклад. Тетяна Крупеньова. Одеса, 2023. 60 с.
8. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2023. 536 с.
9. Наталя Демиденко. Пес Патрон. URL : https://kazka.in/fairytails/nataliya-demydenko/pes-patron.html
10. Мультсеріал. URL : https://www.youtube.com/watch?v=GCnECurqYuk
11. Українська руханка «Пес Патрон». URL : https://www.youtube.com/watch?v=niUr1DZMjZw

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. [The basic component of preschool education]. URL : https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv : Irpin: VTF “Perun”. 1728 s. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy “Pro doshkilnu osvitu”. [The Law of Ukraine “On Preschool Education”] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628 [in Ukrainian].

4. Kocherhan M. P. (2001). Vstup do movoznavstva: Pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchykh navchalnykh zakladiv. [Introduction to Linguistics: A textbook for students of philological specialties of higher educational institutions]. Kyiv : Vydavnychyi tsentr "Akademiia". 368 s. [in Ukrainian].
5. Suchasna ukrainska mova. (1997). Pidruchnyk / O. D. Ponomariv, V. V. Rizun, L. Yu. Shevchenko ta in. [Modern Ukrainian language]. Kyiv : Lybid. 400 s. [in Ukrainian].
6. Suchasna ukrainska literaturna mova. (2002). Pidruchnyk / A. P. Hryshchenko, L. I. Matsko, M. Ya. Pliushch ta in. 3-tie vyd., dopov. [Modern Ukrainian literary language]. Kyiv : Vyshcha shk. 439 s. [in Ukrainian].
7. Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam): metodychni rekomendatsii do provedennia praktychnykh zaniat ta orhanizatsii samostiinoi roboty z navchalnoi dystsypliny "Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)" (2023) / uklad. Tetiana Krupenova. [Ukrainian language (for professional purposes): methodological recommendations for conducting practical classes and organizing independent work in the discipline "Ukrainian language (for professional purposes)"]. Odesa. 60 s. [in Ukrainian].
8. Shevchuk S. (2023). Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam : pidruchnyk. [Ukrainian language for professional purposes: a textbook]. Kyiv : Alerta. 536 s. [in Ukrainian].
9. Natalia Demydenko. Pes Patron. [Natalia Demydenko. Dog Patron]. URL : https://kazka.in/fairytails/nataliya-demydenko/pes-patron.html [in Ukrainian].
10. Multserial. [Cartoon series]. URL : https://www.youtube.com/watch?v=GCnECurqYuk [in Ukrainian].
11. Ukrainska rukhanka "Pes Patron". [The Ukrainian dance "Dog Patron"]. URL : https://www.youtube.com/watch?v=niUr1DZM-jZw [in Ukrainian].

I. Kupina, K. Hnatovska. Enriching the vocabulary of senior preschool children by means of expressive vocabulary

Today in Ukraine, the issues of safety and preservation of children's lives remain a priority in the field of preschool education. The challenges of our time, the armed aggression of a neighboring state, and martial law have significantly affected the development and functioning of this sector. Despite the extremely difficult conditions, preschool education institutions continue to operate, ensure the quality organization of the educational process, create materials for parents, including information on modern software, video and printed resources from practical experience, designed to help establish effective communication with children.

The article reveals the key aspects of enriching the vocabulary of senior preschool children. The relevance of the problem is determined, based on the analysis of scientific and methodological sources and regulatory documents governing the activities of preschool education institutions, the content of the concepts of «preschool education», «child's vocabulary», «expressive vocabulary» is clarified. The system of classes aimed at expanding children's vocabulary with the help of expressive vocabulary is described and its effectiveness is analyzed. The emphasis is placed on the importance of tropes in the development of speech of senior preschool children, and the expediency of the proposed lessons is substantiated.

The study notes that methodological work in the context of children's speech development, as well as the importance of figurative language in their mental formation, are important. Expressive vocabulary contributes to the formation of children's imagination, creative thinking and linguistic identity.

The study also emphasizes the expediency of deeper elaboration of the content of work with tropes in educational programs, in particular, the development of speech skills necessary for the free and appropriate use of expressive vocabulary in children's speech.

Key words: *senior preschool age, vocabulary, set of exercises, preschool education, expressive vocabulary, artistic means, tropes, hyperbole, metaphor, litany.*

УДК 371.1.37
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2025.104.14

Миргород В. О.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті здійснюється теоретичний аналіз поняття «культура мовлення». Основою дослідження є виділення основних ознак, аспектів та особливостей культури мовлення викладача, дослідження впливу культури мовлення педагога на навчальний процес, та взаємодію викладача з аудиторією.

Культура мовлення – це складне поняття, яке включає в себе майстерне використання, як вербальних, так і не вербальних засобів для досягнення цілей комунікацій, з урахуванням змісту та обставин спілкування. Вираз «мовлення педагога» вживається тоді, коли мова йде про усне мовлення викладача або вчителя. Перед викладачем стоять важливі цілі та професійна та педагогічні вимоги, які досягаються різними способами та засобами, не останнім з яких є мовлення. Викладач несе велику відповідальність за те, що він говорить, і як він говорить. З цієї причини мовлення викладача є основоположним елементом його педагогічної майстерності.

Проблема педагогічного мовлення може бути розглянута в двох аспектах. Перший стосується міждисциплінарної науки психолінгвістики. виходячи з нього, основна увага має бути приділена мовленнєвій та немовленнєвій поведінці комунікантів, взаємодії мови та мислення, питанням формування, інтерпретації, та сприйняття мовлення, а також питанням сприйняття мовцями висловлювань, в залежності від їх граматичної форми та ін.